

MATMAZEL NORALIYA'NIN KOLTUĞU ROMANINDA FANTASTİK ÖGELER

Şecaattin Tural*

Özet: Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, muhtevastından çok anlatım biçimiyle de oldukça önemli bir romandır. Roman kahramanının yaşamış olduğu mistik tecrübe dile getirildiğinde, pozitivist kahramanımızın karşı karşıya kaldığı ikilemler, tereddütler, görünenlerin gerçek mi yoksa doğüstü mü olduğu noktasına çekilir. İşte bu özellikler romanı, "fantastik" dediğimiz türün içine sokmamıza yetecektir.

Anahtar Kelimeler: fantastik, kararsızlık, roman, mistik, gerçeküstü

FANTASTIC ITEMS ON THE CHAIR OF MADEMOISELLE NORALIYA NOVEL

Abstract: *The Chair of Mademoiselle Noraliya is a quite important novel also with its expression form rather than the content of it. When mystical experience of novel character is expressed, the dilemmas, doubts that our positivist hero faced make us think about adoption whether these apparents are supernatural or real. Here these features would be sufficient to put the novel into "fantastic" type.*

Keywords: *fantastic, hesitation, novel, mystical, surreal*

Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Peyami Safa, yalnızca verdiği eserlerle değil, aynı zamanda söz konusu eserlerinde kullanmış olduğu tekniklerle de öncü bir isimdir. Safa'yı döneminin diğer yazarlarından ayıran en önemli özelliği içeriğın yanı sıra anlatma biçimine getirdiği yeniliklerdir. (Moran,1983: 200). Türk romanının gelişim çizgisinde Batılılaşma maceramızın sancılarını içeren "alafranga-aturka, "Doğu-Batı" karşıtlığı gibi giderek klişe haline gelmiş konular, Batı edebiyatı ve felsefesi ile yakın temasının ve sanatçı sezgisinin verdiği imkânlarla değişik anlatım biçimleriyle, kendisinden sonraki Türk romanına bir açılım kazandırmıştır. Daha açık söylemek gerekirse Türk romanının en büyük kusurlarından olan "biçim"e, yani anlatım tekniklerine sırt dönüş, romancının nasıl anlattığından ziyade "ne"yi anlattığına odaklanması Peyami Safa'yla beraber ciddi bir kırılma yaşamıştır. Böy-

* Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

lece onun romanlarına sadece içerik anlamında değil, kuramsal anlamda yaklaşmak mümkün hale gelmiştir. Bize bu imkânı sağlayan romanlarından biri de “fantastik” unsurlar taşıyan Matmazel Noraliya’nın Koltuğu”dur.

Romanı bu açıdan ele almadan önce yapısalcı yaklaşımın önemli kavramlarından olan “fantastik” üzerinde bilgi vermek gerekirse, ilk olarak bu metinleri fantastik kılan en önemli özelliğin metinden okura geçen bir kararsızlık deneyiminin, daha başka bir deyişle anlatılan olayların gerçek mi yoksa yanılsama mı olduğu noktasında bir belirsizliğin meydana gelmesi gerektiği ile başlayabiliriz. Fantastik, bu soruyu cevaplandırmada düşünülen kararsızlığa kadar sürer. Cevaplardan herhangi birisini seçtiğimizde fantastikten uzaklaşarak komşu bir alana, ya “tekinsiz” ya da “olağanüstü” fantastik alana adım atmış oluruz. (Todorov, 1999: 31). Dolayısıyla fantastik, gerçeği beş duyu organına indiren ve aklın kabul edemeyeceği olaylar karşısında bocalayan kahramanın ve buna bağlı olarak okurun yaşadığı tereddütleri, çelişkileri konu alır. Eğer yaşanan olağanüstü olaylara akılcı bir cevap veriliyorsa, görünen dünyanın yasaları galip geliyorsa “tekinsiz fantastik”, tersi durumda ise “olağanüstü fantastik” türüne adım atmış oluruz. Mesela Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Gulyabani” romanı “tekinsiz fantastiğe bir örnektir. Eğer romanın sonunda kahraman ve okuyucu hâlâ yaşananlar hakkında kararsızlığa sahipse “saf fantastik”le karşı karşıyayız demektir. Görüldüğü gibi bu üç tür de anlatı boyunca birbiriyle iç içedir. Matmazel Noraliya’nın Koltuğu ise makalenin ilerleyen bölümlerinde göstermeye çalışacağımız gibi *olağanüstü fantastik* türüne bir örnektir.¹ Zira yaşanan bütün hadiseler romanın sonunda akıl ve mantığın dışında izah edilerek, mistik tecrübeye bağlanmıştır. Fakat yazar, roman boyunca kahramanını yaşadığı hadiselerle mantıklı cevaplar aramaya iterek okuyucuyu da tereddütte bırakmaya çalışmasıyla “fantastik”in bir örneğini vermiştir.

Romanı bu açıdan incelemeye geçmeden önce bir hususu belirtmekte fayda var. Peyami Safa’nın bu romanı elbette bütünüyle fantastik bir roman türü değildir. Eserde bahsi geçen olağanüstü hadiseler, yani parapsikolojik, metapsişik, mistik tecrübeler, bilindiği gibi onun dünya görüşüyle yakından ilgilidir. O, aslında bu romanında ruha, metafiziğe, dine şüpheyle yaklaşan, daha doğrusu pozitivist ve materyalist özellikler taşıyan kahramanı Ferit’in şüphe ve tereddütlerinden kurtulma macerasını, bilimin âdeta kilise haline getirildiği bir dünyaya meydan okumaya dönüştürerek, dejenere ve kozmopolit olarak gördüğü aşırı Batılılaşmış çevreleri, özellikle aydınları eleştirmiştir. Bizim ilgimizi çekense bu temanın ortaya konuş biçimi oldu. Diğer meselelere yeterince girildiği için bu bahisten çok, Ferit’in yaşamış olduğu mistik tecrübenin hem onun hem de okuyucu üzerindeki tesirine odaklanacağız.

Matmazel Noraliya’nın Koltuğu romanı iki ana bölüm ve bunlara bağlı ara bölümlerden oluşmaktadır. Birinci Bölüm Beyoğlu’nun adeta bir suç ve günah

yuvası olan Yüksekaldırım semtindeki, ikinci bölümse Büyükkada'daki bir pansiyonda geçer. Her iki mekânın da pansiyon olması tesadüf değildir. Yazar böylece kahramanını bir anlamda dışa kapatırken, aynı zamanda iç yolculuğuna da hazırlar. Birinci mekân kahramanın yaşadığı olağanüstü tecrübelerle bir anlam veremeyerek çıldırmanın eşğine gelinen bir atmosferi, ikinci mekânsa huzura kavuşulan bir yeri imler.

Öncelikle Yüksekaldırım'daki pansiyonun tasvirinde yer alan şu ifadeler oldukça iç karartıcı, rahatsız edici ve korkutucu bir atmosfer olmasıyla dikkat çekicidir. Pansiyon, arka sokağındaki genelevlerin, idrar ve menilerin boşaldığı pis sokakların ortasında kalmasıyla, çoğu oda kapısının kilidi ve koridorlarında ampullerin bulunmamasıyla ve içinde yaşayan insanların hayat hikâyeleriyle oldukça ürkütücü bir atmosfere sahiptir. Artık bu karanlık ve boğucu ortam, ışıksızlık tabii ki muhayyileyi de harekete geçirecek ve halüsinasyon olup olmadığı belli olmayan ve giderek hayaletlere dönüşen objesiz varlıklar, romanda kendisini göstermeye başlayacaktır.

Romanın kahramanı olan Ferit, Tıbbiye'yi terk etmiş ve felsefede karar kılmış bir üniversite öğrencisidir. Modernleşme maceramızda Tıbbiyenin ve felsefenin temsil ettiği materyalist ve pozitivist dünya görüşü hatırlandığında, yazarın bu tercihinin hayli manidar olduğu görülecektir. Bu yönüyle Ferit gerçeği yalnızca beş duyuyla izah eden ve ruha inanmayan Türk aydınını temsil etmektedir. Fakat Ferit, arayış içinde olmasıyla onlardan ayrılırken oldukça sancılı, buhranlı anlar yaşamak zorunda kalacaktır. Öncelikle Ferit'in kendilerini terk eden ve bir daha haber alınamayan hedonist ve materyalist bir babaya, erken yaşta ölmüş bir anneye, cimri bir teyzenin yanında yaşamak zorunda kalmış bir kız kardeşe sahip olduğunu söylemek gerekir. Çünkü bütün bu biyografik bilgiler onun delilik vehimlerini ve gördüğü halüsinasyonlara akılcı bir cevap verebilme yani şahit olduğu olağanüstü hadiseleri kendi ruhi bunalımlarının bir tezahürü olarak yorumlayabilme ihtimalini de beraberinde getirecektir. Bu da kararsızlık ve şüpheye dönüşerek eserin fantastiğin sınırlarında kalmasını sağlar.

Ferit'in romanın başından beri bir uyku sorunu vardır. Zaten yaşananların yorumlanmasında düşülen en büyük tereddüt, hemen her tecrübenin kahramanımızın uykuya varmak ya da uyanmak üzere olduğu anlarda meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında söz konusu pansiyona gelmeden önce de kahramanımızın geçirmiş olduğu ruhsal bunalımlara ve bunun neden olduğu uyku sorununa dikkat çekilmesi de şüphe, tereddüt ve ikilemleri arttıran bir atmosferi romana hâkim kılacaktır. Yine böyle anlardan birinde kâbus dolu uykularından uyandığında, kâbuslarının bitmediğini yarı uykulu olarak hayallerle karıştığını görürüz. Mesela yine böyle bir kâbus sonrasında yatağın kenarına oturduğunda "zihninde simsiyah, ortalarında birer ışık

beneğiyle, kırılmayan gözlere benzer karanlık iki yuvarlak göz görür. (s.15) Ayağa kalkmayı dener ve başaramayınca hiç biri ötekine benzemeyen krizlerin çoğunda onu yakalayan çıldırma korkusunu yaşar. Buraya kadar anlatılanlardan gördüğümüz kadarıyla Ferit'in çok öncesine dayanan krizlerinden yazar okura bahsetmekle, bundan sonra şahit olacağı olağanüstü manzaraların onun muhayyilesinin ürünü olabileceğine okuru ve kahramanını hazırlamış olur. Böylece okur ve kahraman bir kararsızlık yaşamaya hazırdır. Çünkü görmüş olduğu gözler pansiyonun sakinlerinden Eda Hanımın kızı Zehra'yı andırmaktadır ve Ferit de onu az önce gördüğü için, bu olayı kendince mantıklı bir sebebe bağlar. Aslında Zehra küçük yaşta bir yangında babasını kaybettikten sonra dili tutulan uyurgezer bir genç kızdır ve romanda doğaüstü yeteneklere sahip olmasıyla öne çıkar. Mesela kolunda saat olmadığı halde saatin kaç olduğunu, avucuna koyduğu kibritlerin sayısını bilmesi Ferit'i şaşırtacaktır(s.29). Annesi bunun kızı babasından geçmiş bir keramet olduğunu söylerken ne kadar rahatsa, Ferit'in zihni o kadar karışıktır. Çünkü o, böyle şeylere inanacak bir insan değildir ve bütün bunları tesadüflerle açıklar. Aslında Zehra, romanda çoğu olağanüstü olayların merkezindeki figürdür. O, Ferit'in teyzesinin öldürülme anının bütün ayrıntılarını olay meydana gelmeden daha önce görmüş ve yazarak anlatmıştır. Hadise meydana gelmeden önce *"Gördüm. Kadını. Bıçak sapladılar göğsüne. Tanımıyorum."* (s. 163) diyen Zehra birdenbire bayılırken adeta bir medyum görevi üstlenmiştir. Sanki trans haline girmiş ve gaipen haber vermektedir. Ferit, öncelikle bilimin bu tip parapsikolojik ve psişik hadiselerle getirdiği yorumları hatırlayarak onu kendince muayene eder. *"Zehra'nın vision'undan korkmuyordu. Buna inanmıyordu. Bütün bunların bir tesadüften ibaret görüyordu.* (s. 168). Ta ki polis gelip teyzesinin öldürüldüğünü bildirene kadar. Üstelik *"göğsüne bıçak saplanarak"*. (s. 170). Ferit, çıldırtıcı bir tesadüf olarak yorumladığı bu hadiseye mantıklı cevaplar arar, fakat bir türlü bulamaz, hatta bu sebepten baygınlık geçirir. Çünkü kendisi de teyzesini aynı bu şekilde öldürmeyi hayal etmiştir. Teyzesini öldürürken kanını onun yüzüne bulayacaktır (s.180). Şimdi fantastiğin tam olağanüstü diyebileceğimiz türüne gelmişken, en azından teyzesinin öldürülme biçiminin mantıklı izahıyla yine bir kararsızlık yaşar ve *"tekinsiz"*e geçeriz. Zira Ferit teyzesini öldürme isteğini kız kardeşi Nilüfer'ün yanı sıra pansiyondaki Ahmet Tosun adındaki eski bir sabıkaliya da anlatmış ve o da abi-kardeşin rahat bir hayat sürmesi için teyzelerini öldürmüştür. Tosun, Ferit'e itirafta bulunurken farklı bir ahlak anlayışının da savunusunu yapmış olur. Böylece pansiyon sakinlerinin toplum dışılıklarının ve hastalıklı ruh hallerinin vurgulanmasıyla atmosfer tamamlanmış olur. Fakat Zehra'nın medyumluluğu konusunda hâlâ mantıklı bir cevabı yoktur ve kahramanımızın söz konusu psişik hadiseyi yorumlama konusunda kesin bir tavrının olmadığını görüyoruz. Bir başka deyişle fantastik unsur romanda kendini göstermeye devam eder.

Ferit'i asıl şoka sokan ve onun bir türlü anlam veremediği diğer hadise ise gecenin bir yarısı pansiyonda gördüğü ve önceleri halüsinasyon olarak izah ettiği çıplak bir kadın silüetidir ki bu hadise aslında giderek romanın da leit-motifi haline gelecektir:

"Tam karşısında, biraz yüksekte, elini uzatacağı kadar yakınlarda gayet hafif bir beyazlık vardı....Gözlerini şekilden ayırmıyordu. ...Tereddüdüünün sıkıntısı ve merakı birdenbire o kadar artı ki içinden geçen bir cesaret hamlesiyle gayri ihtiyari bir basamak daha çıktı ve elini uzattı. Sıcak yumuşak bir satha değen avucunu hemen geri çekti. Arık hiç, hiç şüphe yok burada bir insan, fakat çıplak bir insan vücudu vardı." (s. 38).

Ferit yukarıdaki sahnede önce gerçekten çıplak bir kadın gördüğünü zanneder, henüz herhangi bir olağanüstü durum söz konusu değildir. Ancak merak duygusuyla meseleyi kurcaladıkça halüsinasyona vehmeder. Çünkü pansiyonda yaptığı araştırmada böyle bir kadına rastlanmadığı söylerler. Önce bir uyurgezer olan Zehra'dan şüphelenir, fakat onun bacağından yatağa bağlı olduğunu öğrenir. Aslında ondaki bu merakın kaynağı, eski krizlerinin tekrarlanmasından ve çıldırmaktan duyduğu korkunun yeniden uyanması ihtimalidir. Bu nedenle de gördüklerinin mantıklı bir cevabını arar durur. Sonunda pansiyonun asıl sorumlusu Vafi Bey'e durumu anlatmaya karar verir. Fakat Vafi Bey'in bu konudaki yorumları Ferit'in şüphelerini giderecekken daha da artırır. Vafi Bey'in romanda ehl-i tasavvuf bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyemesek de söz konusu terminolojiyi kullanan ve dini kültürü oldukça kuvvetli bir figür olduğunu söyleyebiliriz. O, aslında tasavvufu içselleştiremeyen fakat buna rağmen bütün benliğiyle ona inanan geleneksel kültürün temsilcisidir ve Ferit'e yaşadıklarının taife-i cinlerle ilgili olabileceğini söyleyiverir:

Sen, dedi, içine girdiğin bu evin taife-i cin yatağı olduğunu bilesin. ...Dört sene içinde kiracılardan ikisine selamun kavle yani nüzul indi. Birinin ağzı birinin yüzü çarpıldı...İkisini öldürdüler.Senin odanda oturan çilingirin karısı Mannik kayboldu... (s. 97).

Daha sonra Ayetü'l-Kürsi okumasını tavsiye ederek Ferit'in elini avucuna alır ve adeta ruhunu okur. Söyledikleri Ferit'in içini tam olarak ferahlatmasa da bir nebze olsun sükûnet bulmasını sağlayacak ve *hayret ve şükran duygularının bulanık terkiibiyle onun yüzüne bakarak, tek kelime söylemeden çıkacak"tır.*(s.103) Babasından hiç duymadığı ve yabancı olduğu dini telkinler farkında olmadan onun hiç hesaba katmadığı bir dünyanın var olabileceğini hatırlatması bakımından önemlidir. Yaşanan akıl dışı hadiseler karşısında yalnız kahraman değil, okuyucu da tereddüttedir. Yazar, kahramanını çizerken onun geçmişinden gelen vehimlerini, krizlerini öne çıkarmakla bizi de ikileme sokmuştur. Yani bütün bunlar Ferit'in bir vehminden, korkusundan mı ibaret, yani şuuraltı harekete geçerek gerçeklik duygusunun yitiminden kaynaklanan akıl sağlığından mı şüpheleneceğiz, yoksa parapsikoloji ve metapsişik hadiseleri kendi gerçeklikleri içinde mi kabul edeceğiz? İşte

romanı fantastik kılan özellik bu kararsızlık halini her an bir diğeri lehine sonuçlandırmaktaki başarısıdır. Buna örnek olarak, Vafi Bey'in yorumuyla, Ferit'in daha sonra yaşayacağı bir tecrübenin üst üste verilmesidir. Ferit, Vafi Bey'den ayrıldıktan sonra uyumak için odasına gider ve yatağına yatar. Yüzünde gıdıklanmaya benzer bir acayip hisle uyanır. Hemen iki elini uzatır ve boşlukta bir bilek yakalar. Bu, "Çıplak"ın bileğidir ve kalçalarına elin değirmesiyle de cinsi arzuları uyanır (s. 106). Bu sahnede Ferit bir yandan gerçekten bir hayalet gördüğünü sanırken, bir yandan da bu hadiseyi sevdiği kız olan Selma'ya bir türlü sahip olamayışının verdiği huzursuzluğun şuuraltına yansımaları olarak kabul ederek içini rahatlatır.

Ferit romanda aslında bir arayışın kahramanıdır. O, diğer pozitivist ve materyalist arkadaşları gibi şahit olduğu olağanüstü hadiselerle inanmasa bile onları doğrudan doğruya yok da saymaz, olanları akılcı ve bilimsel metotlarla izah etmeye çalışır. O, kendi deyimiyle "suret-i mutlakacı" değildir. Bir anlamda pozitivist, ırkçı, hedonist arkadaşlarının yanında Vafi Bey gibi tipler de "suret-i mutlakacı"dır. Yani kendi kabul ettikleri değerleri tek doğru kabul ederek diğer her ihtimali reddederler. Makalemizin dışında bırakacağımız bu bakış açısından bahsetmemizin nedeni yazarın yansıtıcısı olan ideal bir tipin romana dâhil olmasıdır. Bu kişi pansiyonun diğer bir sakini felsefe öğretmeni Yahya Aziz'dir. Ferit bir türlü içinden çıkamadığı olayları önceleri şuuraltının bir yansımalarına,, akıl ve ruh sağlığının bozulmasına neden olabilecek ırsî özelliklerinin krizleri, tuhaf da olsa rastlantılara bağlarken, işler giderek içinden çıkılmaz bir hâl alır ve mantık, sağduyu iş görmez olur. Yazarımız aslında kahramanımızı Yahya Aziz'den öğreneceği cevaplara hazırlamış olur. Çünkü Ferit, bütün bu yaşananların gerçekliğin bir başka boyutu olabileceği ihtimalini kabule artık hazırdır. Bir başka deyişle kararsızlığın, yani fantastiğin yerini olağanüstü alacak, eser "olağanüstü fantastik"e dönüşecektir.

Ferit, başından geçen olağanüstü hadiseleri anlattığında bütün meselenin halüsinasyona odaklandırıldığını görüyoruz. Yahya Aziz ona "objesiz idrak" denilen bu meselenin artık yavaş yavaş bilim dünyasında incelemelere konu olmaya başladığını ve beden-ruh ikiliğini ortadan kaldıramayanların bu kavramı ancak tasvir etmekle yetindiğini söyler. Ayrıca "bir şeyi bir kişiden başka hiç kimsenin görmemesinin o şeyin mevcut olmadığına bir delil sayılmayacağını da ekleyerek Ferit'e bir başka dünyanın kapılarını açar. Ferit, pansiyonda gördüğü "Çıplak"ın bir hayalet olabileceğini kabul etmeye başlayacaktır. Arık karşısında kendisinin deli olmadığına inanan ve oldukça güven telkin eden bir "mürşid" vardır. Yahya Aziz, Ferit'in gördüğü şeyin ne olabileceği ile ilgili olarak onun anlattıklarından başka bir delil olmadığından hareketle, kendilerinin onu bir vehim, hayal, olarak kabul edemeyeceklerini söyleyerek bütün ihtimallerin değerlendirilmesine de dikkat çeker (s. 154).

Görüldüğü gibi Yahya Aziz, parapsikolojik ve metapsişik hadiseler karşısında bilimin şu an yetersiz kaldığını söyleyerek, ilerleyen zamanlarda belki bilimin bu hadiseler karşısında ilerleme kaydedebileceğini belirtmesiyle meseleye başka bir boyut katar (s. 243). Bilimin materyalist ve pozitivist kimliğinden sıyrılarak metafizik ve mistik tecrübeleri de araştırma sahası içine katmasının gerekli olduğu ile ilgili bu görüş doğal olarak yazarın vermek istediği mesajın ta kendisidir. Buna bir de ikinci bölümde “mistisizm” eklendiğinde Peyami Safa’nın varlığı iyice hissedilecektir. Fakat unutmayalım ki Safa’nın mistik duyuş tarzı çoğunlukla “ruhçuluk-maddecilik” çatışmasında ruhun varlığını kanıtlama, böylece maddeci anlayışın yetersizliğini ortaya koyma çabasından ibarettir. Bu romanda da bunların izini rahatlıkla görebiliyoruz. Birinci Bölümde Ferit’i çıldırmanın eşiğine getiren, bunalımlara ve buhranlara sürükleyen ve inanmakta zorluk çektiği “çıplak hayalet”, İkinci Bölümde Matmazel Noraliya’nın hayaletine belki dönüşmeyecektir. Fakat bu yeni hayalet “korkuya, vehme” neden olmaktan çok kahramanımızın manevi gelişmesini tamamlayan olumlu bir güre dönüşecektir.

Yahya Aziz, kahramanımıza kız kardeşini de alarak Büyükada’da bir pansiyona yerleşmesini tavsiye eder. Yaşadıklarından sonra beden ve ruh sağlığı iyice bozulan Ferit’in Ada ortamında huzur bulacağına inanan Yahya Aziz’in kendisi de onunla beraber olacaktır. Ferit’in kalacağı pansiyonun tasvirinde dikkat çekici olan en önemli husus, Yüksekaldırım’daki pansiyondan hayli farklı olmasıdır. En dikkat çekici olansa eski pansiyonun hastalıklı halinin tersine, bu yeni mekan eşyaları ve manzarasıyla insana huzur vermektedir.

Vafi bey’in rutubetli odasında , somyası olmadığı için kamburlaşan şiltede lumbago ağrılarına tutulan belinin şimdi bu kuştüyü yatakta şefkat kadar tatlı bir yumuşaklığa kavuşması....” (s. 224).

Sırada ise ruh sağlığına kavuşmak kalmıştır ve bu evde yaşayacağı mistik yani *olağanüstü* tecrübe de bunu sağlayacaktır.

Ferit, söz konusu eve geldiğinde garip bir olayla karşılaşır. Bir yandan teyzesinin ölümünden dolayı suçlanma korkusu yaşamakta bir yandan da şahit olduğu hadiseleri henüz tam olarak yorumlamakta çektiği sıkıntı onu bunaltmaktadır. Yeni yerleştiği evi gezerken, duvarda bir kadın resmi görür. Önceleri basit bir dikkatten öteye gitmeyen bu bakış birdenbire korkunç bir hal alır. Zira kadının gözleri adeta Ferit’i izlemektedir. Bir çığlık koparacaktır, fakat kendini tutar. Yazar bizi tekrar fantastiğin kararsızlığına çekmiştir. Ferit gördüğü şey karşısında her ne kadar korkmuşsa da bu görüntünün, cinayetle suçlanması ihtimalinin üzerinde bıraktığı tedirginliğin şuur üstüne çıkmasına bağlayarak mantıklı bir cevaba sarılır (s. 222). Okuyucu ve kahraman şimdi tam bir ikilem yaşamaktayken bir başka olağanüstü hadise daha meydana gelecektir. Yine yatakta uykuya dalmak üzereyken, bütün vücudu gibi etrafındaki şe-

killer ve eşyalar da uyuşmuş gibidir. Sanki ruhu odasından çıkıp gezintiye çıkmıştır ve biri ona “gel” diye seslenmektedir. *Artık şuurunda kendi ben’ini değil, her şeyle birleşmiş, sonsuz bir kendi vardır ve her şeyle bir olan kendi şuurdur* (s. 227). Ferit sesin geldiği yere yani üst kata doğru çıkar ve önündeki ses de onu çağdırmaya ve karanlık koridorları bir şamdanla aydınlatmaya devam eder. Girildiğinde kimsenin oturmadığı koltuk dışında bomboş olan bir odadadır. Fakat bir ışık huzmesi şeklinde beliren bir kadın silueti, koltuğun iki kolundan iki beyaz ve süzgülü elle, nur damlaları halinde belirmeye başlamıştır. Ferit, gördüğü kadının evin yıllar önce ölmüş olan sahibi Matmazel Noraliya olduğunu anlar ve ona ismiyle seslenir. Hayalet ona isminin Nuriye olduğunu, bu koltukta otuz iki sene oturduğunu, insanlardan kaçtığını, ruhunun dibine indiğini söyleyerek, Ferit’i de benzer bir tecrübeye davet ettikten sonra o nurani varlık sanki erir gibi ortadan kaybolur. Ferit ise nasıl olduğunu anlayamadan kendisini koltukta bulur. Gaipten gelen bir sesle “Gayret” dediği anda kahramanımız adeta kendi “ben”inde erimenin şuuruna ermek üzere olduğunu hissederek ve gözlerinin önünde hududu bilinmeyen bir aydınlık parlar, ansızın her şey kavrar ve sonsuz derinliklere iner gibi bir duygu bütün ruhunu sarar (s. 225). Gözlerini açtığı anda kendi odasındadır ve yaşamış olduğu olağanüstü tecrübenin bir rüya olmadığını da bilincindedir, fakat bu kez endişe ve korkunun yerini huzur ve hayret duygusu almıştır Yahya Aziz’le bunları paylaştığında ise bu duyguların Aziz’e de geçtiğini görürüz. “Yahya Aziz’in gözündeki Ferit’in dün akşamki yalnızlık ve yakalanma korkusu, psikoloji ve psikopatolojiyi fazla şaşırtacak vakalardan sayılamaz (s. 233). Daha önce kitaplardan okuduğu böyle bir tecrübeyi şimdi bu anı yaşayan birinden dinlemek onu oldukça heyecanlandırmıştır. Artık delilik vehminin dışında, akıl ve mantıkla izah edilemeyecek mistik bir tecrübeyle karşı karşıya olduklarını her ikisi de kabullenmiş ve yaptıkları araştırmalar da bunu pekiştirmiştir. Yazar, kahramanımız ve okuyucuyu kararsızlıktan kurtaracak ve soruların cevabını metafizik, psikik, mistik ve medyumluk deneyimine bağlayacaktır. Bir başka deyişle fantastik, yerini yavaş yavaş yine olağanüstü fantastik’e bırakacaktır. Çünkü kahramanlarımız Matmazel Noraliya’nın hayat hikâyesini, onun yetiştirdiği ve şimdi evi pansiyon olarak çalıştıran Madam Fotika’dan dinlediklerinde ve Noraliya’ya ait hatıra defterinden okuduklarında Ferit’in gerçekten de Noraliya’nın hayaletini gördüğüne inanmamaları için artık hiçbir sebep kalmamıştır. Buna bir de Ferit’in Matmazel Noraliya’nın odasında geçirdiği anları anlattığında bahsettiği ayrıntıların, yıllardır kapalı duran odaya ait olduğunun ortaya çıkması eklendiğinde (s. 239) hayret duygusu daha da büyüyerek mistik bir tecrübenin yaşanmış olduğuna olan inançları pekişir.

Burada önemli bir hususun altını çizmek gerektiğini düşünüyoruz. Ferit, bir önceki pansiyonda yaşamış olduğu olağanüstü hadiseler karşısında kor-

kuya kapılırken, burada ise manevi bir huzura kavuşmuştur. O, artık hadiseleri pozitivist ve materyalist bir bakış açısının gereği olan “rüya, yanılısama, vizyon, halüsinasyon, şuuraltının etkisi”ne bağlamamakta, Yahya Aziz’in de yol göstermesiyle, bilimin bu gün açıklamakta zorluk çektiği ve reddettiği “parapsikolojik, mistik, metapsişik” tecrübelerin varlığına inanmayı seçerek “manevi yolculuğunu, kendini Tanrı’ya adayarak ermişliğe ulaşan Matmazel Noraliya’nın ruhuyla kurduğu bağ sayesinde tamamlamıştır. Matmazel Noraliya’nın söz konusu manevi yükselişi, tasavvufi kavramlarla söylesersek “fena” makamına ulaşması, Ferit’in geçirmiş olduğu inkılabın minyatürü gibidir (Tekin, 1990: 120). Böylece söz konusu roman, görünen dünyanın gerçekliği yerine, akılla algılanamayan başka bir dünyanın gerçekliğini öne çıkarmak suretiyle “olağanüstü fantastik” dediğimiz türe girmiş olur.

Peyami Safa’nın romanı elbette ideolojik okumaya daha uygundur. Onun çoğu romanında olduğu gibi Doğu-Batı sorunu, materyalizm-idealizm karşıtlığı, metafiziğin fiziki dünyaya olan ahlaksal üstünlüğü meseleleri bu romanın da ana izleklerindedir.² Fakat bizim konumuz yapısalcı bir yaklaşımı içeren “fantastik” anlatım biçimi olduğu için bu hususları elimizden geldiğince dışarıda bırakmaya çalışarak metne odaklanmaya çalıştık. Peyami Safa’nın da bize bu imkânı vermekteki yardımını unutamayız. Yazarımız, “materyalizm, pozitivism, determinizme dayanan bütün müspet bilimlere olan tepkisini ve ferdin ancak kendisinden üstün bir varlığa bağlanmadıkça ve hatta onda kaybolmadıkça toplumsal hayatta da kaybolmaya mahkûm olduğu tezini dile getirdiği bu eserini belki farkında bile olmayarak “fantastik” roman türü içinde kurgulamıştır. Romanın kahramanı olan Ferit’in şahit olduğu olağanüstü hadiseler karşısında yaşamış olduğu kararsızlıklar, tereddütler, şüpheler, gerçekle gerçeküstünün kabulünde yaşanan gelgitler ve sonunda aranan cevabın görünen dünyanın yasaları dışında açıklanması, eserimizin “fantastik” yönünü oluşturan unsurlar olmuştur.

DİPNOTLAR

- ¹ *Matmazel Noraliya’nın Koltuğu* romanından alıntılatacağımız sayfa numaraları şu baskıdan alınmıştır: Peyami Safa, 19. basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002.
- ² Peyami Safa’yı ve eserlerini bu yönüyle ele alan değerli çalışmalar yapılmıştır. Bkz. Mehmet Tekin, *Peyami Safa’nın Roman Sanatı ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1990, s. 112-131. Mustafa Kınış, *Peyami Safa’nın Matmazel Noraliya’nın Koltuğu ile Hermann Hesse’in Step Kurdu Adlı Eserlerinde Arayış ve Kendini Gerçekleştirme Sorunu*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000. Ayrıca Peyami Safa’yı her yönüyle ele alan biyografik bir eser de Beşir Ayvazoğlu’na aittir. *Peyami*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998.

KAYNAKÇA

Kınış, Mustafa, (2000), *Peyami Safa’nın Matmazel Noraliya’nın Koltuğu İle Hermann Hesse’in Step Kurdu Adlı Eserlerinde Arayış ve Kendini Gerçekleştirme Sorunu*, İnsan Yayınları, İstanbul.

- Moran, Berna (1983), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Safa, Peyami (2002), *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Tekin, Mehmet (1990), *Peyami Safa'nın Roman Sanatı ve Romanları Üzerinde Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Todorov, Tzvetan (2004), *Fantastik*, (çev. Nedret Öztokat), Metis Eleştiri, İstanbul.